

Diyarbakır'da "Kırklı" Kavramı ve "Kırk Çıkarma" Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar

The Practises and Beliefs about "Forty-Removal" and "Forties" Concept in Diyarbakir

Rezan KARAKAŞ*

ÖZET

Bu makalede, Diyarbakır yöresindeki "kırklı" kavramı ve "kırk çıkarma" etrafında oluşan inanış ve uygulamalar değerlendirilecektir. Çalışmamız özellikle Diyarbakır merkez, Ergani, Çermik ve Çüngüş ilçelerindeki inanış ve uygulamalar etrafında şekillenecektir. Yaptığımız araştırma ve gözlemler sonucunda Diyarbakır'da "kırklı" kavramıyla ilgili olarak "kırklı, neşe/nefse, loğusa, kırk çıkarma, kırkını dökmek, kırk karışması, kırk basması, kırkı kalmak" gibi tabirlerin yaşandığı, al karısından ise çoğunlukla isim verilmeden bahsedildiği tespit edilmiştir. Yörede doğumdan sonraki kırk gün tamamlandıktan sonra "kırk çıkarma" işlemi yapılır. Bu pratikle ilgili olarak "dokuz kırkın" ve "yarı kırkın çıkarılması" uygulamasının sadece Çüngüş yöresinde, "loğusanın 7. gecesinin beklenmesi" ritüelinin ise Diyarbakır merkez ve Ergani'de gerçekleştirildiği görülmektedir. Günümüz Diyarbakır toplumunda aşağıda belirteceğimiz gelenek ve inanışların bir kısmı yaşamaya devam ederken bazıları ise geçerliliğini yitirmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Doğum, kırklı kavramı, kırk çıkarma, al karısı, Diyarbakır.

ABSTRACT

In this paper, about the "forties" concept and the beliefs and traditional practices "forty-removal" in Diyarbakır will be evaluated. Our study takes its form around the beliefs and practices particularly in central Diyarbakir, Ergani, Cermik and Cungus districts. As a result of our research and observations in relation to the concept of forties exists such expressions as "forties, neşe (a mother newly gave birth), postpartum period, forty removal, pouring forty, forty-contamination, flooding- forty, forty-stay", but it has been uncovered that it's mentioned Al Karisi mostly without giving any definite name. Forty days after birth in the region, "forty-removal" is performed. In this practice, "nine-forty" and "semi-forty removals" are carried out solely in Cungus, while the ritual waiting for the seventh night of postpartum period is performed in central Diyarbakir and Ergani. In today's society of Diyarbakir, some traditions and

* Yrd. Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Bölümü, rezankarakas@hotmail.com

beliefs indicated below continue to exist, whereas others have lost their validity.

•

KEY WORDS

Birth, forties concept, forty-removal, al karısı (puerperal fever), Diyarbakır.

Giriş

“İnsan hayatının doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Her biri kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu geçiş süreçlerinde birçok inanç, adet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenmiştir. Bütün bunlar, söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir şekilde yönetmektedir. Bu pratiklerdeki amaç, geçiş sürecinde yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden kişiyi korumak, kutsamak ve onun yeni durumunu belirlemektir” (Örnek 1977: 131). İlkel insandan bu yana doğum-evlenme-ölüm gibi geçiş dönemleri, farklı kültür ve inançtaki insanlar arasında çeşitli inanış ve ritüellerle adeta kutsanmıştır. “Örneğin Endonezya ve Filipinlerin bütün eski halkları loğusa döşegindeyken ölenlerin genellikle bu dünyada kalarak kötü cinlere dönüşüklerini kabul etmektedir” (Örnek 1971: 124). Günümüz Türk halk kültüründe, yöreden yöreye ufak tefek farklılık göstermekle beraber, bu üç geçiş dönemiyle ilgili muhtelif inanışlara bağlı pratiklerin uygulandığı görülmektedir.

Doğum, bir birey için hayatın başlangıcı ve aynı zamanda ilk geçiş dönemidir. Doğumdan sonraki süreçte gerek dış dünyaya nazaran tehlikesiz sayılabilecek bir ortam olan anne karnından ayrılan çocuğu dış dünyadaki tehlikelerden korumak gerekse salt kadın olmaktan sıyrılarak toplumun saygı duyduğu annelik aşamasına ulaşan kadını her türlü zarar verici unsura karşı muhafaza altına almak amacıyla çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Doğum sonrası bebeğe ve anneye yönelik gerçekleştirilen dinsel ve törensel uygulamaların kırk günlük süre içerisinde yoğunluk arz ettiği görülmektedir.

“Hayatın üç önemli döneminden birisi olan doğuma bir sürü rit, büyüsel kaçınma vb. eşlik etmektedir. Gebe kadın, doğacak çocuğunu birtakım zararlardan korumak ve ona istediği nitelikleri kazandırmak için daha gebelik sırasında birçok yasağa, birçok dinsel ve büyüsel özlü işleme uymak zorundadır. Doğum ve loğusalık sayısız âdetin, inancın, büyüsel pratiğin hücumuna uğramıştır” (Örnek 1971: 106). Anadolu’da ve Anadolu dışındaki Türk topluluklarında doğumdan sonraki kırk günlük zaman dilimiyle ilgili olarak çeşitli inanış ve uygulamalar mevcuttur. Bunlar, çoğu yerde birbiriyle benzerlik göstermekte, bazen de ufak ayrılıklar içermektedir. Türk halk kültüründe var olan “kırklı” kavramı ve “kırk çıkarma” ile ilgili inanış ve ritüeller, doğum sonrası süreçle ilgili büyüsel uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu makalede Diyarbakır yöresindeki “kırklı” kavramı ile “kırk çıkarma” etrafında oluşan inanış ve uygulamalara, yöre içerisindeki farklılıklar

da dikkate alınarak, vurgu yapılacak ve bu pratiklerdeki temel unsurlar irdele-
necektir.

Kırklı Kavramı

Doğumdan sonraki kırk günlük süreci yaşayan kadın için kullanılan “kırk-
lı” kavramına geçmeden önce Türk halk kültüründeki kutsal sayılardan biri
olan “kırk” a kısaca değinmemiz yararlı olacaktır.

Schimmel, “40’ın büyük sayılar arasında en büyüleyici sayı olarak Ortadoğu’da
özellikle de İran ve Türkiye’de yaygın biçimde kullanıldığını belirterek 40’ın öneminin
aynı geçtiği 28 nokta ile 12 burcun bileşimi olarak görülmesiyle de açıklanabileceğini”
ifade eder (Schimmel 2000: 265). “Müslüman folklor baştan başa 40’lı gruplarla do-
ludur. 40 sütunlu saraylar; 40 atlı kahramanlar; masallarda bir batında 40 erkek ya da
40 kız çocuk doğuran anneler. Kahramanlar 40 macera ya da sınama yaşarlar, 40 düş-
man öldürürler ya da 40 hazine bulurlar. Çok sık 40 şehitten söz edilir ve Peygamberle-
rin Medine’deki mezarının başında 40 cesur adam katledilmiştir. Muhammed’in yeğeni
ve damadı ve Şii İslamın ilk imamı Ali’nin 40 müridi vardır. Gizemci İslamda 40
(Arapça erbain, Farsça Çihil, Türkçe kırk) ermiş önemli rol oynar” (Schimmel 2000:
268, 269).

“Kırk, yarı kırk, kırklı olmak, kırkı çıkmak, kırklamak, kırkını çıkarmak; halk inanç-
larımızda çok geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Şakulî boyutu da Muhammedilik döne-
minin çok evvelerine ulaşmaktadır. Kırk kavramı, dili Farsçanın tesirinde kalmış Türk
kesimlerinde de aynı mahiyeti ile yaşamaktadır. “Çili” tabiri, yaşamakta olan “Kırk”,
“Kırklar” tarikatlarımızda özellikle de tasavvufta muhtevalı bir yere sahiptir. Bilhassa
Bektaşî inançlı Müslüman Türklerde “kırk” derinliği çok olan, nefeslere, semahlara,
meclislere yansımış bir olgudur” (Kalafat 1999: 95)

Halk hikâyesi, masal gibi anlatılarda; doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş
dönemlerine has uygulamalarda ve çeşitli halk inanışlarında kırk sayısının bü-
yüleyici ve kutsal bir sayı olarak önem arz ettiği görülür. Kırk sayısının büyü-
sellliği, geçiş dönemlerinin ilki olan doğum sürecinde oldukça belirgindir. Bu
dönemde tüm eğitilmişliğine ve gelişmişliğine rağmen, insanoğlu 40 sayısının
cazibesinden kendini alamaz. Bu sayının etkileyiciliği; doğumdan sonraki sü-
reçte, kişi ya da kişileri, korkulu bir bekleyişle yüz yüze bırakır. Doğumdan
sonraki kırk gün boyunca aile, adeta diken üstünde oturur. Diyarbakır halk
inanışında, loğusa kadının kırk gün boyunca kabrinin açık, kazma küreğin sır-
tında olduğu söylenir. Bunun anlamı, “kırklı” kadın her an tehlike altındadır.
Korunmaya muhtaçtır, bilinmeyen bazı varlıklar tarafından öldürülebilir. Bu
nedenle sürekli korunmalı ve yalnız bırakılmamalıdır. Yörede kırklı kadının

şakayla bile olsa korkutulmaması ve ona el kaldırılmaması gerektiği dile getirilir. Evde ne pişerse öncelikle “kırklı” kadına verilir. Diyarbakır’da özellikle tabaası¹ olan ve çeşitli halk hekimliği ve büyüsel yollar deneyerek çocuk sahibi olduklarına inanan aileler için 40 sayısı, daha büyük bir önem taşır. Sıradan bir anne için yapılmayan birçok pratik, “tabaa”sı olan anneler için yapılır. Böylelikle anne ve bebek, muhafaza altına alınmaya çalışılır.

“Doğum öncesinde ve sonrasında, tehlikeleri uzaklaştırmak ve kötü büyüleri korumak için çeşitli büyü ayinleri, arınma törenleri, yeni doğanın yüce güçlere ya da topluluğa tanıtıldığı toplu şenlikler ve eylemler vardır” (Malinowski, 2000: 31). Genel olarak Türk halk kültüründe “kırklı” kavramıyla ilgili ritüellerin ve inanışların oluşmasında ve şekillenmesinde loğusalara musallat olduğuna inanılan ve onların ciğerini söküp götürdüğüne inanılan demonik bir varlığın önemli etkisi vardır. Abdülkadir İnan, *“loğusalara musallat olan bu kötü ruhun Çin Seddi’nden Akdeniz kıyılarına, buz denizinden Hind’e kadar yayılarak Türk folklor ve hurafelerinde Al karası, albastı, albis, almıs adlarıyla yer aldığını”* belirtir (İnan 2006: 169).

“Al, bir kıl kılığına girerek, doğum yapan kadının yemeğinin içine girer, böylece kadının içine dalar, ciğerlerini çıkarıp götürür. Kadın da ölmüş olur” (Elçin 2004: 355). *“Orta Asya Türklerinde loğusayı Albastı’dan korumak için çağrılan baskı/bakşı, yaptığı merasimde Albastı’ya loğusanın ciğeri yerine koyun ciğerini verir ve kadının ölmesini bu yolla önlemiş olur”* (Bayat 2007: 324).

“Çocuk ve özellikle loğusa için en büyük tehlike albastıdır. Bu varlık, Al-Karısı ve Al-anası diye de adlandırılmaktadır. Kırk basması hastalığı da Al basmasıyla aynı nitelikleri göstermektedir” (Boratav 1973: 154).

“Urenha-Tuba Türkleri, şaman dualarında bu ruhtan yardım isterler. Kırgız-Kazak Türklerinin hurafelerine göre albastı, kara albastı ve sarı albastı olmak üzere iki çeşittir. Sarı albastı, hocanın ya da kamın duasıyla, kara albastı ise ancak ocaklı olan birinin sayesinde kaçır. Albastı keçi ya da tilki suretinde görünebilen bir varlıktır” (İnan 2006: 169, 173).

Urenha-Tuba Türklerinin şaman dualarında bu ruhtan yardım istenmesi, İnan’ın ifadesiyle bu ruhun tarih öncesi dönemlerde aileyi koruyucu bir ruh olduğuna işaret edebilir. Ancak daha sonraki dönemlerde bu ruh, atlara ve lo-

¹ Tab’ طبع : *“tabiat, huy, yaradılış”* (Devellioğlu 1992: 1207). anlamına gelen bu sözcük, halk arasında tab’a veya tabaa şeklinde telaffuz edilmekte ve “korku” anlamında kullanılmaktadır. Yörede tabaası olan kadınlar, çoğunlukla Şeyh Köteğa’ya götürülür ve muska yaptırılır. Kadın, gebelik boyunca muskayı üzerinde taşır, doğumdan sonra ise aynı muska bebeğe takılır. Bebek için yeni muska yapıldıktan sonra anne, kendi muskasını taşımaya devam eder.

ğusalara zarar veren şerir bir ruh olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim doğumdan sonraki dönemde anne ve bebeğe yönelik yapılan birçok pratiğin arkasında bu sıra dışı varlığın etkisinin olduğu sezilmektedir.

“Al-Karısı'nın loğusanın ciğerini söküp götürdüğü, kendini ve çocuklarını bununla beslediği sanılır; türlü tedbirlerle loğusanın ve yeni doğmuş çocuğun korunmasına dikkat edilir: Loğusaya gelincik, meyan kökü şerbeti gibi kırmızı renkte şeyler içirme, odasında demir bulundurma ve özellikle onu yalnız bırakmama bu tedbirler arasındadır” (Boratav 1973: 78). *“Ayrıca, kadının bulunduğu yere bir at getirilir, ata arpa verilir. Atın arpa yerken çıkardığı sestten al karısının ürkiüp kaçacağına inanılır. Atın geminin içeri getirilmesi de işe yarayabilir. Yaşlı kadınlar, uydurma kelimeler söyleyerek al karısını o ortamdan kaçırmaya çalışırlar. Al karısının boş gitmemesi için de kara bir tavuğu kesip bacaya atarlar”* (Elçin 2004: 355).

“İlkel varyantında Mitolojik Ana kompleksinden çıkan Al ruhu; ocak, ateş kültüyle bağlantılı olup kutsal dişi konumunu daha ziyade erkek egemenliğinin güçlenmesiyle kaybetmiş, ocaktan, dolayısıyla evden sürülmüş, ateşin zıttı olan su veya nehir kültüyle ilişkili bir duruma düşmüştür. Bu sebeptendir ki arkaik şekliyle ocağı, ateşi koruyan, dolayısıyla kadının yardımcısı ve koruyucusu olan Albastı ve onun değişik şekillerde mevcut olan varyantları, kadın koruyuculuğundan kadın düşmanı kutbuna aktarılmıştır” (Bayat 2007: 323).

Anadolu'nun birçok yöresinde ve Anadolu dışındaki diğer Türk topluluklarında loğusaya zarar vereceği düşünülen bir varlığın olduğu, bu varlıktan korunmak için birtakım tedbirlerin alınması gerektiği ortak bir inanıştır. Bahsedilen varlık, farklı coğrafyalarda farklı adlarla anılsa da onunla ilgili korunma yolları çoğunlukla aynı veya benzerdir. Bu da bize bu kötü varlığın aynı kaynaktan çıkmış olduğu görüşünü kanıtlar.

Diyarbakır halk kültüründe, kötü ruhların ya da cinlerin insanların yaşadıkları mutlu olayları kıskandıklarına dair bir inanış yaşamaktadır. Al karısı ya da albastı denilen şerir ruh da henüz doğum yapmış mutlu bir kadına ve onun ailesine zarar vermesi beklenen bir varlıktır. Bu nedenle onun verebileceği zararlara karşı tedbirler alınmalıdır.

Diyarbakır'da “kırklı” anneyi ve bebeği al karısından korumak için yapılan uygulamalar şunlardır:

Ergani'de köy ebesi, doğum sırasında eve kötü ruhlar girmesin, diye bacaya bir kucak diken koydurur. Damdaki loğu dikletir. Böylece komşular, bu evde doğum olduğunu bilirler (Demir 2006: 48). Bu noktada Kuzey Türklerinin

“pencere” yerine geçen “baca” için dua ettiğini ve bacanın ocak (ateş) ile ilişkisinden dolayı kutsal kabul edildiğini belirtmek gerekir.

“Doğum yapan kadının yatağı örkenle² çevrilir. Yastığın kenarına dehre³ ya da demir bir başka alet bırakılır. Kadın, doğumdan sonra yedi gün, bazen de 40 gün boyunca nereye giderse bu dehreyi yanında taşır. Doğum yapan kadının boynuna küçük Kur’an-ı Kerim asılır” (Demir 2006: 48; k2⁴).

“Altaylı boylarda ve Kırgızlarda doğum saati yaklaşınca, oba yahut oymak kadınları, loğusanın evine toplanırlar. Tecrübe görmüş bir kadın ebe (ineci), vazifesini görür. Çadırın tam orta yerine (ateş yakılan yerine) bir direk yerleştirilerek ona bir urgan bağlarlar. Bu urganın bir ucu duvara bağlanıp loğusanın koltukları altından geçirilir. Kadın çok ıstırap çekmeğe başlarsa albastı yahut al karısı denilen kötü ruhun loğusaya musallat olduğuna hükmederler” (İnan 2006: 169). Diyarbakır’da, her ne kadar günümüzde uygulanmasa da, doğum yapan kadının yatağının keçi kılından yapılmış bir urganla çevrilmesi ile Kırgızlarda ve Altaylı boylarda yapılan yukarıdaki uygulamadaki benzerlik oldukça dikkat çekicidir.

“Yedi gün boyunca özellikle de 7. gece doğum yapılan evin ışığı söndürülmez” (Demir 2006: 48, k1, k3, k5). “Bu yedi gün süresince loğusa, lavaboya elinde bir şiş ya da maşayla gider, özellikle çarşamba günü eşikten geçmez.. Geçmesi zorunlu hallerde üzerinde firkete bulundurur” (k4, k5).

“Anne, yemek yerken çuvaldızı yemeğinin içine koyar, yemeğini yedikten sonra çuvaldızı saçına takar” (Demir 2006: 48).

“Diyarbakır’daki halk inanışına göre “tabaa”lı olanlar, doğum yaptıktan sonra kırk gün boyunca yalnız kaldıkları vakit ellerinde bir demirle gezerler” (k1, k5).

“Bebeğin kundağının ipine pasta büyüklüğünde yedi tane delikli küçük ekmek, küçük bir bıçak ve bir küçük Kur’an-ı Kerim bağlanır” (Demir 2006: 49). “Çocuğun kundağının içine ağzı kapalı bir şekilde çakı konur” (k2).

Kırkklı bebeği ve anneyi korumak için onların üzerlerinde, odalarında veya yataklarında bulundurulmuş çakı, iğne, çuvaldız, firkete, dehre gibi demirden yapılmış nesnelere, Türk mitolojik sistemindeki “kutsal demir” motifinin doğum sürecindeki tezahürüdür.

² örken: “1. Semeri bağlamaya yarayan enli kuşak, kolan. 2. Kement” (Derleme Sözlüğü: 3347).

³ dehre: “tahra, destere gibi dişli ve bağ budamaya mahsus bıçak” (Devellioğlu 1992: 205).

⁴ Araştırmamız sırasında bilgilerine başvurduğumuz sözlü kaynaklar, makale içerisinde “k1, k2, k3...” olarak belirtilmiş olup, bu kişilere ait bilgiler makale sonunda “kaynak kişiler” bölümünde ayrıntılı olarak verilmiştir.

“Mahalle ebesi, doğum sırasında bebeğin göbeğini bir parça ekmeğin üzerinde keser. Kesilen bu ekmeğin 40 gün boyunca bebeğin kundağının içinde veya yastığının altında saklanır” (k1). “Bebeğin yastığının altına bir parça ekmeğin ve çakı bırakılır” (k4).

“Doğumdan sonra yedi adet soğan, bir şişe takılır ve her gün bir soğan sokağa atılır. Bu uygulama, her doğum yapan kadına yapılmaz. Gözüne “iyi saatte olsunlar” görünenlere ve korkusu olanlara yapılır” (k1, k5).

Halk kültüründe soğan ve sarımsağın cinlerden gelebilecek tehlikelere karşı koruyuculuklarının olduğuna inanılır. Dolayısıyla *“Balıkesir’in Yiğitler Köyü’nde de loğusanın yatağına kurdeleye bağlanmış bir baş sarımsağın asılması”* (Ökten 2011: 343) da bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

“Diyarbakır’ın Ergani ilçesinde kırklı bebeğin sıra dışı varlıklardan korunması için beşiğin altına bir tas su konur; çocuğa nazar boncuğu, muska, dantelle işlenmiş şap veya “şeytan kulağı” denen karaçalı takılır. Satın alınan et evin kapısına kadar getirilir, ancak içeri alınmaz; bebek dışarı çıkarılır, et içeri alınır. Et, bebeğin başı üzerinde üç kez dolaştırılır. Aynı işlem eve alınan un için de yapılır. Bu kez bebek, un çuvalının üzerinden üç kez geçirilir” (Akca 2009: 36, 37).

“Doğum yapan bir kadının komşusu da 40 gün içinde doğum yaparsa ve çocuğu da ayrı cinstense, erkek çocuğun annesiyle kız çocuğun annesi, iğne değiştirir” (k2).

“Yeni gelinle loğusa kadın karşılaşmamaya dikkat ederler. Eğer karşılaşırlarsa göğüslerindeki firketeyi değiştirirler” (k6). “Yeni gelinle loğusa kadın karşılaşırsa yeni gelinin çocuğu olmaz” (k9).

“Kırklı kadınlar, birbirleriyle karşılaşmamaya özen gösterirler. Eğer karşılaşırlarsa birbirlerine iğnelerini veya tokalarını verirler. Karşılaşmada ilk konuşan kadının bir daha çocuğunun olmayacağına inanılır (Demir 2006: 49).

“Kırklı kadın, kuluçkadaki bir tavuğun yanına giderse, yumurtaların çürüyeceğine ve yumurtalardan civciv çıkmayacağına ya da çıkan yavruların öleceğine inanılır. Bu olaya “kırk basması” denir. Annenin kırkının yavrulamakta olan tavuğa zarar verdiğine inanılır” (k2). “Kuluçkaya yatmış tavuklardan uzak durulur. Kadının boynuna asılan bir ipe her gün bir düğüm vurularak günleri sayılır. Kırk günün sonunda içine 40 taş atılan su, kalburdan geçirilerek anne ve bebeğin yıkanması sağlanır” (Demir 2006: 49).

Diyarbakır yöresinde sadece doğum yapan kadınların değil, aynı zamanda yeni gelinlerin, sünnetlilerin, düşük yapmış kadınların, hatta henüz yavrulamış hayvanların da “kırklı” sayılmaları dikkate değerdir.

“Uygur Türklerinde de doğum yapan kadın, yedi güne kadar evdeki kedi ve tavuktan uzak durur. Bunun nedeni, tavuğun sütü yoktur; kedinin sütü ise çok azdır. Kadın bunlara dokunursa sütü az olur inancı hâkimdir” (Öger 2012: 1687).

Diyarbakır’da loğusa kadınlar, genellikle yalnız bırakılmaz. “Fergana Özbekleri de loğusayı yalnız bırakmazlar, ecinenin boğmasından korkarlar” (İnan 2006: 171).

“Çüngüş’ün Avut köyünde doğan çocuk kırk gün boyunca sarat (elek) içinde yatırılır, çocuğun başında beklenir, çocuk dışarıya çıkarılmaz” (Özçelik-Boz 2001: 201).

“Kırkı çocuk her gün yıkanır. Yıkamalardan sonra emzirilmeden uyutulur. Eğer emzirilirse çocuğun ağzının kokacağına inanılır” (k2).

“Çocuğun kakalı ilk bezi çocuğun yattığı odanın bir yerinde saklanır. Bunun pisliği, nazarı önleyeceğine inanılır” (k1, k2, k3).

“Diyarbakır yöresinde yeni doğum yapmış kadına ‘nefse’ ya da ‘loğusa’ denir. Nefse kadın, yedi gün yataktan kalkmaz. Yedinci günün akşamı ‘yedi gece’ denilen bir gece düzenlenir. O gece sabaha kadar, yeme içme eğlenme olur. Ortalık aydınlanıncaya kadar odanın ışığı söndürülmez. Çünkü doğumun yedinci gecesi, loğusaya ve çocuğa zarar verme ihtimali olan al karısının gelebileceği düşünülür” (Özcan 2000: 22, k4). “Doğumdan sonraki ilk yedi gün loğusa yalnız bırakılmaz. Başında nöbet tutulur. Al basmasına karşı yapılan bu bekleyiş sırasında loğusanın başında bekleyenlerden herhangi biri uyursa al karısı zarar vermesin (götürmesin,) diye uyuyan kişi karalanır” (k1).⁵ “Bu kötü ruhun çoğunlukla bir kedi şeklinde gelip bebeği, bir başka bebekle değiştireceğine ya da annenin ciğerlerini sökeceğine inanılır” (k4). “Bir loğusanın 7. gecesi ni beklemenin bekleyenler açısından hayırlı olduğuna inanılır” (k7).

“Bebek altı gün boyunca sımsıkı kundaklanmış bir şekilde bir kalbur içinde tutulur. Bu süre zarfında ne ebe ne de doğumda bulunan diğer kadınlar, evi terk ederler. Ayrıca doğum sırasında getirilen eşyaları başka bir yere götürmezler. Geceleri ateş ya da ışık söndürülmez. Loğusanın başında sabaha kadar nöbet tutulur. Eğer bunlar yapılmaz ise ‘şeşe⁶ denilen kötü bir ruhun anneyi ya da bebeği öldüreceğine inanılır” (Özcan 2000: 22).

⁵ K1, iğne batırıldığı için ailesine hizmet eden ve kendilerine zarar vermeyen bir al karısından söz etmektedir.

⁶ “Azerbaycan’da ‘şeşe’ bir kuş olarak tasavvur edilir ve onun yalnız kalan erkek çocukları boğazından vurup öldürdüğüne inanılır. Onu yakalayınca, miras kalmış olan bir altınla başını kesmek gerekir; daha sonra kurutulur ve toz haline getirilir. Bu toz, şeşenin vurduğu çocukların boğazına sürülürse, şeşenin tesiri ortadan kalkar. Şeşeyi yakalayana “şeşe anası” denir” (Kalafat-Makas t.y: 107).

“Çocuğun doğumunun 7. gününde kurban kesilir, eti yenen kurbanın kemikleri kırılarak bir torba içinde toprağa gömülür” (Özcan 2000: 22). Yedinci gün kesilen kurban, kötü ruhun bebeğe zarar verememiş olmasından dolayı Allah’a şükretme amacını taşımaktadır.

“Kırklı kadın, başına muhakkak bir yazma bağlar, loğusa saçı başı açık gezerse, o eve meleklerin girmeyeceğine inanılır” (k2). “Loğusa kadın, dışarıya çıkmaz, saçını kesmez” (k9).

“Diyarbakır’ın Ergani ilçesinde “Deli Abbas” ailesinden Hacı Sermet Subaşı’nda nal şeklinde bir mühür bulunmaktadır. Bu mühre ‘nevse nalı ya da loğusa mührü’ denir.⁷ Kâğıda basılan bu mühür, doğum yapan kadının yatağının başına asılır ve kırk gün boyunca orada kalır. Böylece loğusanın cinlerden korunacağına inanılır” (Demir 2006: 25).

“Hazro’da yeni doğum yapan kadının içinde cin olduğuna inanılır. O yüzden kızdırılmaması ve gönlünün hoş tutulması gerekir. Loğusa kadın, sinirlenir de bir çocuğu döverse, onun içindeki cin, çocuğa geçer” (k8).

Diyarbakır yöresinde al karısı ile ilgili yapılan uygulamalar “kırklı” kavramı çerçevesinde gerçekleştirilir. Doğumdan sonraki kırk gün boyunca loğusanın yalnız bırakılmamasına özen gösterilir, loğusadan başını bir örtüyle kapatması istenir. Genellikle kadın, kırkı çıkmadan dışarıya çıkmaz. Çocuğun beşiğine Kur’an-ı Kerim, bir parça ekmek ve çakı bırakılır. Bebeğe ve loğusaya iğne, çuvaldız ve firketeden en az biri ya da birkaçı takılır. Al karısının bebeğin doğumundan sonraki yedinci gün, bebeği almaya geleceğine inanıldığı için yedinci günün gecesi, aile bireyleri ve yakın akrabalar, loğusanın ve bebeğin başında nöbet bekler. Bu bekleyiş, bekleyenler için yılbaşı gecesi gibi eğlenceli bir olaydır. Gece, sabaha kadar uyumadan, çerezler yenerek, sohbetler edilerek

⁷ Yörede bu mührün yıllarca Deli Abbas’a hizmet eden bir cin tarafından ona verildiğine dair bir efsane yaşamaktadır. Bu efsane şöyledir: “Zülküf Dağı eteklerindeki Eski Ergani’de, dedeleri Bağdat’tan gelip bu bölgeye yerleşen ‘Deli Abbaslar’ adı verilen bir aile yaşarmış. Bu ailenin reisi olan Deli Abbas, bir al karısıyla dost olmuş; bu cin, Deli Abbas’a nal şeklinde demirden bir mühür vermiş. Bu mühür, kimde olursa cinlerin ona kötülük yapmayacağını söylemiş. Deli Abbas, zamanla bu cin karısının dostluğundan sıkılmış; çünkü olur olmaz zamanlarda gelip kendisini çağırıyormuş. Deli Abbas, bazen yemek yerken kaşığı bırakıyor ‘işte yine çağırıyor’ diye öfkeyle kalkıp gidiyormuş. Oysa kimse ortada bir şey görmüyor ve duymuyormuş. Abbas, bir gün bu cine ‘artık beni bırak ve kendi dünyana dön’ demiş. Cin, kendisini bırakmamasını, eğer giderse diğer cinlerin onu aralarına almayacaklarını ve öldüreceklerini söylemiş; ancak Deli Abbas cini istememiş. Cin, mecburen Osman Bey Pınarı’na girmiş ve kaybolmuş. Bir süre sonra pınarın suyu kanlı akmış. Çünkü diğer cinler onu öldürmüştü. Günümüzde bu ‘nevse nalı’ Deli Abbas ailesinden Hacı Sermet Subaşı’ndadır. Bir kadın doğum yapınca, yakınları gelir, bir kâğıda bu mührü bastırır. Bu kâğıt, loğusanın yatağının başında kırk gün boyunca asılı kalır. Böylece loğusa cinlerden korunmuş olur” (Demir 2006: 25).

geçirilir. Bu tedbirlerin her ne kadar pratiği uygulayanlarca adı söylenmese de,⁸ al karısının zararlarını önleme amaçlı olarak gerçekleştirildiği bilinmektedir.

Kırk Çıkarma

Türk halk kültüründe doğumdan sonraki 40 günlük süreci yaşayan anne ve bebek için “kırklı” tabiri kullanılır. Bu sürenin bitimi “kırk çıkarma” veya “kırkını dökme”⁹ eylemiyle tamamlanır. Bebeğin ve annenin kırkları; genellikle mahalle ebesi, yaşlı bir kadın, anne ya da kayınvalide tarafından çıkarılır. “Kırk çıkarma” eyleminin gerçekleşmesiyle aile üyeleri rahatlar. Artık anne yalnız kalabilir, rahatça uyuyabilir, bebeğiyle birlikte gezmeye çıkabilir.

“Ülkemizde iki türlü kırklama işlemi yapılmaktadır. Suyla yapılan kırklama, susuz yapılan kırklama” (Örnek 1977: 147). Suyla yapılan kırklama, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde bazı ufak tefek farklılıkla uygulanmaktadır. Diyarbakır yöresinden yapmış olduğumuz tespitler, suyla yapılan kırklama örneğidir. Susuz kırklama ise şöyle yapılmaktadır: “Beşiğin altına bir döşek yerleştirilir. Köyün ileri gelen kadınlarından ikisi, beşiğin sağına ve soluna oturur. Sağdaki kadın başı kibleye gelmek şartıyla çocuğu kucağına alarak ‘Sallû salavat, sallû Muhammet diyenin akıbeti hayrolsun’ der ve çocuğu beşiğin altından soldaki kadına yuvarlar. Soldaki kadın, çocuğu hemen beşiğin altından sağdaki kadına yuvarlar. Çocuk üç kez bu biçimde yuvarlandıktan sonra, kırklama sona ermiş olur” (Örnek 1977: 147).

“Diyarbakır’da sünnetli çocuğun, yeni gelinin, düşük veya doğum yapan kadının kırkı gözetilir. Kırklı kavramı, yeni yavrulmuş olan hayvanlar için bile geçerlidir. Bu nedenle kırk çıkarılırken “herkesin kırkı herkese, cinlerinki kendine, kedinin-köpeğin kırkı kendine...” vb sözler tekrar edilir” (k3).

Kırk çıkarma töreni, Diyarbakır yöresinde birtakım farklı uygulamalarla yapılmaktadır. “Dokuz kırkın”, “yarı kırkın” ve “kırkın çıkarılması” pratikleri, doğumdan sonraki kırk günlük sürecin nihayetlenmesini temennisiyle yapılan ve özde aynı amaca hizmet eden ritüeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁸ Halk inanişında cin sözcüğünün telaffuz edilmesi, o türden varlıkları çağırarak anlamına geldiği için hoş karşılanmaz. Bu tür varlıklar anlatılırken “iyi saatte olsunlar, bizden iyiler, üç harfliler” gibi dolaylı ifadeler kullanılır ya da sadece ima yoluyla bu varlıklara işaret edilir. Diyarbakır yöresinde loğusa için yapılan pratikler gerçekleştirilirken aile büyükleri, bu uygulamaların niçin yapıldığını izah etmekten kaçınırlar ve ima yoluyla “albastı”ya işaret ederler. Ancak loğusa zarar verebileceği düşünülen bu kötü ruh, bazen “al, al karısı, pirabok” veya “şeşe” olarak da adlandırılmaktadır.

⁹ Yörede halk arasında, banyoda veya hamamda uzun süre kalan ve çok fazla yıkanan insanlar için “kırkını döküyor” tabiri kullanılır.

“Çocuğun doğumunun 20. gününde ‘yarı kırk’ çıkarılır” (k1). “Çüngüş’te dokuz kırk çıkarma uygulaması da bulunur” (k2, Sezgin 2000: 15). “Yarı kırk ya da kırk çıkarma uygulaması şu şekilde yapılır: Üç Kulhuvallah bir Elham okunan suyun içine tarak ve altın (yüziük, bilezik vb.) atılır. Ardından sağ el, parmak uçları aşağıya bakacak şekilde pençe gibi yapılır ve beşer beşer kırka kadar sayılır. Her sayımda el, suya batırılır, çıkarılır. Elin üzerindeki sular, sağa sola damlatılıp saçılarak ‘Kedinin, köpeğin, kurdun, kuşun kırkı kendine, bizimki de bize’ sözleri eşliğinde önce bebeğe daha sonra anneye ‘kırk suyu’ dökülür. Böylece ‘kırk çıkarma’ töreni tamamlanır” (k1, k3, k5).

“Kırk çıkarılacağı günün pazartesi veya perşembe olmasına dikkat edilir. Çarşamba günü, kırk çıkarılmaz. Anne ve bebeğin kullandığı kırk suyu, haram sayılan lavabo ya da banyoya dökülmez. Anne ve bebeğin kırkı bir leğen içinde çıkarılır ve bu su; temiz bir yere, toprağa ya da bir ağaç dibine dökülür” (k7).

Kırk çıkarma uygulaması, çocuğun doğumunun 39. ya da 41. gününde yapılır Erken yapıldığı vakit “bir gün çaldık” ifadesi kullanılır. Çermik’te sadece kız çocuklarının kırk çıkarma pratiği doğumlarının 39. gününde yapılır. Erkek çocukların kırkı ise 40. günde çıkarılır.

Yörede “kırk çıkarma” töreniyle ilgili uygulamalarda muhtelif farklılıklar dikkati çeker. Diyarbakır’ın küçük ilçelerinden biri olan Çüngüş’ün köylerinde dahi kırk çıkarma ile ilgili ufak tefek farklılıkların bulunması oldukça dikkat çekicidir:

“Çüngüş’ün Avut köyünde bebeğin doğumunun kırkinci gününde kırk kaşık su bir tasa doldurulur ve çocuğa dökülerek kırk çıkarma yapılır” (Özçelik-Boz 2001: 201).

“Çüngüş Kaynakköy’de ise kırk çıkarma töreni iki aşamalı olarak yapılmaktadır. Çocuğun doğumunun yirminci gününde yarı kırk çıkarılır. Yarı kırk çıkarılırken suyun içine her birinden yirmişer adet olmak üzere arpa ve darı bırakılır. “Tam kırk çıkarma” ritüelinde ise bu sayı kırk olur. “Kırk suyu”, üflenip okunarak çocuğun başına dökülür” (Özçelik- Boz 2001: 209). “Kırk çıkarma” pratiği, doğum ebesi tarafından gerçekleştirilir.

“Çüngüş Üçpınar’da kırk suyuna 40 buğday, 40 mısır ve 40 taş eklenir. Kırk çık, çık, çık, çık..., denilerek eve su serpilir, böylece kırk çıkarılmış olur” (Özçelik- Boz 2001: 221).

“Çüngüş Deveboynu köyünde kırk kaşık suyun içine kırk taş bırakılır ve bir kalburla kırk dökülür” (Özçelik- Boz 2001: 223).

“Çüngüş Malkaya’da “dokuz kırk çıkarma” vardır. Bebeğin ve annenin dokuz kırkı, “dokuz suyu” ebe tarafından çıkartılır. Ebe doğumdan sonra üç dört gün doğum

yapılan evde kalır. Daha sonra annenin ve bebeğin dokuz kırkını çıkarır. 40 gün dolunca da tekrar gelir. Bir kabın içine kırk taş bırakılır. Üzerine kırk kaşıkla ya da kırk tas ile kırk kez su döker. Ebeye para ya da giysi verilir” (Özçelik- Boz 2001: 230).

“Çüngüş merkezde “dokuz kırklı” kavramı yaşar. Dokuz kırk çıkarılırken suya 40 kez İhlâs süresi okunur. Kaşıkla ölçülen su, bebeğe ve anneye dökülür; evin her tarafına serpilir. Bebeğin ve annenin tam kırk çıkarılırken de aynı işlem yapılır” (Özçelik- Boz 2001: 181, k2).

Annenin ve bebeğin kırkı, genellikle “kırk tası” adı verilen, ortasında delikleri, etrafında da kırk tane anahtarı olan bir tasla dökülür.

Yörede “kırklı” bebek ve anneyi korumak amaçlı yapılan eylemler ile “kırk çıkarma” töreni uygulamalarında, bazı varlık, sayı ve kavramların önemi dikkatlerden kaçmaz. Bu eylemlerde başta kırk sayısı olmak üzere yedi ve dokuz sayıları oldukça dikkat çekicidir. Doğum yapılan evde yedi gün boyunca ışıkların söndürülmemesi, yedi soğanın şişe takılması, loğusanın yedinci gecesinin beklenmesi, doğumdan sonraki yedinci gün kurban kesilmesi gibi pratiklerde yapılan ritüelin kutsal ve büyüleyici olan yedi sayısı ile bütünleştiği dikkatlerden kaçmaz. “Dokuz kırkın çıkarılması” ritüelinde yine büyüleyici bir başka sayıya, dokuz sığınır. “Kırk çıkarma” eylemi, adını kırk sayısından alır. Loğusa kadına “kırklı” denir. Loğusa, kırk gün boyunca yanında demir bir nesne bulundurur. Kırklama suyuna kırk adet arpa, buğday veya darı eklenir; kırk İhlâs okunur. Görüldüğü üzere loğusalık süreci ve “kırklama” ile ilgili yapılan pratikler, bu sayılarla adeta kutsanmaktadır.

“Kırklama” esnasında suya Fatıha ve İhlâs surelerinin okunması, “kırklı” kadının/bebeğin boynuna ya da yataklarının başucuna Kur’an-ı Kerim asılması, İslamî bir anlayış doğrultusunda yapılan uygulamalar olarak dikkati çekmektedir. Kırk suyunun içine konulan buğday, arpa, darı, mısır gibi tahıllar, tarım kültürünün; altın ise ticaret kültürünün ritüellerdeki tezahürleri olarak düşünülebilir.

Yörede “kırk karışması”, “kırk düşmesi” ve “kırkı kalmak” tabirleri yaşamaktadır. Gelişemeyen, zayıf ve sürekli hastalanan çocukların kırkının başka insanların ya da hayvanların kırkıyla karıştığına inanılır. Bu durumdaki çocuk gelişemez ve sürekli hastalanır. Böyle durumlarda çocuğun kırkının tekrar çıkarılması gerekir. Bir “kırk tası” temin edilerek çocuğun kırkını çıkarılır. Böylece çocuğun üzerindeki ağırlıktan pislikten kurtulacağına inanılır. “Kırk tası”; çorap, tülbent gibi küçük bir hediyeyle sahibine iade edilir.

“Çermik’te kırk bastığı düşünülen ve “kırk kalmış” denen kadınları su değirmeninde çimdirirler¹⁰, bu işlemi “üç çarşamba” ara vermeden yaparlar” (k2). Bu işlemin kadının üzerindeki ağırlığı pislği aldığına inanılır. Benzer uygulama Tahtacılar da yapılmaktadır. “Tahtacılar da kırk karıştığına inanılan çocuk, delikli taştan veya ağaç kökünden geçirilir. Aynı zamanda zayıf çocuklar değirmendeki suyla yıkanır” (Selçuk 2004: 171).

Kırklama pratiğinin ana unsuru olan su, anne ve bebeğı maddi ve manevi kirlerden arındırma fonksiyonuna sahiptir. “Kırk karışması” veya “kırk basması” adı verilen rahatsızlığın tedavisi için yapılan iki farklı eylemde ise suyun iyileştirici ve arındırıcı gücüne bir kez daha başvurulmaktadır.

Sonuç

Anadolu ve Anadolu dışındaki topraklarda yaşayan Türklerde loğusalık dönemi ile ilgili çeşitli pratikler, yaygın bir şekilde yaşatılmaktadır. Doğumdan sonraki kırk gün, anne ve bebek -yöreden yöreye farklı isimlerle zikredilen-demonik bir varlığın tehdidi altındadır. Bu nedenle aile bireyleri için annenin ve bebeğın korunması esas görev addedilir. Diyarbakır yöresinde doğumdan sonraki kırk günlük zaman dilimi ve bu süreci nihayetlendiren “kırk çıkarma” eyleminin büyüsel ritüeli günümüzde canlılığını korumaktadır. Oldukça modern yaşam koşullarına sahip, eğitim düzeyi yüksek kişiler bile “kırklı” kavramını ve “kırk çıkarma” törenini önemsemekte; doğum sürecinde uygulanması gereken pratikleri aile büyüklerinin telkinleri ve gözetimleri doğrultusunda uygulamaktadırlar.

Altaylı boylarda ve Kırgızlardaki al karısı inancı, Uygur Türklerinde kadının yedi gün boyunca evdeki kedi ve köpekten uzak durması, Tahtacılar da “kırk karıştığına” inanılan çocuk için uygulanan büyüsel yollu halk hekimliğı, Diyarbakır halk kültüründe yaşatılan doğum sürecindeki uygulamalarla benzerlik göstermektedir. Bütün bunlar, doğum süreciyle ilgili olarak var olan inanış ve uygulamaların ortak Türk halk kültürü unsuru olduğunu ve Anadolu ile Anadolu dışındaki topraklarda muhtelif şekillerde tezahür ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Yukarıda “kırklı” kavramı ve “kırk çıkarma” ile ilgili olarak bahsettiğimiz inanış ve ritüellerin bir kısmı, modern çağın farklı dinamikleri içinde kaybolurken, bir kısmı ise canlılığını korumaya devam etmektedir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, kültürler arası etkileşim, halkın eğitim ve kültür seviyesi-

¹⁰ Çimmek: “Yıkanmak” (Derleme Sözlüğü: 1224).

nin yükselmesi gibi nedenler, bu değişimlerde birinci derecede etkilidir. Ancak bütün bunlara rağmen yörede “kırklı” kavramı ve “kırk çıkarma” ritüeli canlı bir şekilde yaşatılmakta, loğusanın ve bebeğın kara iyelerden ve nazardan korunması için birtakım tedbirler alınmaya devam etmektedir. Aile üyeleri ve akrabalar arasındaki ilişkileri zenginleştiren ve bilhassa “anne”ye manevi destek sağlayan bu ritüellerin yaşatılması, aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasın korunmasına da katkılar sunacaktır.

Diyarbakır’da doğumla ilgili gerek kaybolmaya veya unutulmaya yüz tutmuş gelenek ve inanışların gerekse hâlihazırda uygulanan ritüellerin bilinmesi yöre insanının geçmişten günümüze kültürel yapısının analiz edilmesine katkılar sunacaktır. Bununla birlikte modernizmin avuçlarında küçülen ve geçmişine yabancılaşan bir toplum yerine modernizmle harmanlanmış, kendi kültürel değerlerini bilen, ortak belleğe sahip bireylerden oluşan bir sosyal yapı inşa edilebilecektir. ©

KAYNAKLAR

- AKCA, Gözen (2009), *Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- BAYAT, Fuzuli (2007), *Türk Mitolojik Sistemi 2*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili (1973), *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- DEMİR, Hakkı, (1985), *Çüngüş'ün Gelenek-Görenek ve Halk İnanışları*, Bitirme Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- DEMİR, Hasan (2006), *Ergani Folkloru*, Bitirme Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ (1993), III, IX. c., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1992), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- ELÇİN, Şükrü (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İNAN, Abdülkadir (2006), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar (1999), *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar; MAKAS Zeynelabidin (t.y.). *Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları Azerbaycan-Doğu Anadolu*, Eser Matbaacılık, Samsun.
- MALINOWSKI, Bronislaw (2000), *Büyük, Bilim ve Din*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- ÖGER, Adem (2012), "Uygur Türklerinin Doğum Adetleri", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter 2012*, p. 1679-1694, Turkey.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1971), *İlkelerde Din, Büyük, Sanat, Efsane*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- ÖRNEK Sedat Veyis (1977), *Türk Halk Bilimi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ÖKTEN, Nihal (2011), "Avşa Adası Yiğitler Köyü Geleneklerinde Geçmişten Günümüze Değişimler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 16, s: 336-345
- ÖZCAN, Sedat (2000), *Diyarbakır Folkloru*, Bitirme Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- ÖZÇELİK, Sadettin; BOZ, Erdoğan (2001), *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı (Dil İncelemesi, Metinler, Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SELÇUK, Ali (2004), "Tahtacıların Doğum İle İlgili İnanç ve Uygulamalarına Fenomenolojik Bir Yaklaşım", *Türklük Bilimi Araştırmaları TÜBAR- XVI/ Güz*.
- SEZGİN, Alev (2000), *Çüngüş'ün Gelenek-Görenek ve Halk İnanışları*, Bitirme Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

SCHIMMEL, Annemarie (2000), *Sayıların Gizemi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Sözlü Kaynaklar

- k1 Kudret Yıldırım, 1935 doğumlu, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Diyarbakır.
- k2 Naciye Bandoğlu, 1955 doğumlu, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Çermik/Diyarbakır.
- k3 Hayriye Yıldırım, 1954 doğumlu, lise mezunu, emekli memur, Diyarbakır.
- k4 Fatoş Öztürk, 1962 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Diyarbakır.
- k5 Güzide Karakaş, 1952 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Diyarbakır.
- k6 Emine Karadeniz, 1966 doğumlu, lise mezunu, memur, Ergani/Diyarbakır.
- k7 Mülkiye Önder, 1989 doğumlu, üniversite öğrencisi, Diyarbakır.
- k8 Tülay Tursun, 1988 doğumlu, üniversite öğrencisi, Lice/Diyarbakır.
- k9 Sevim Yılmaz, 1980 doğumlu, üniversite öğrencisi, Diyarbakır.